

HALİDE EDİB ADIVAR

TATARCIK

♥
CAN

ROMAN

Halide Edib Adivar
TATARCIK

Can Yayınları: 1808

© Halide Edib Adıvar eserleri hak sahipleri, 2009

© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2009

1. basım: Şubat 2009

2. basım: Ekim 2009

Bu kitabın 2. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayanlar: Mehmet Kalpaklı ve
Neslihan Demirkol Sönmez

Kapak tasarımı: Erkal Yavi
Kapak düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzeltili: Fulya Tükel

Kapak baskı: Çetin Ofset
İç baskı ve cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-1050-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

<http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Halide Edib Adivar
TATARCIK

ROMAN

CAN YAYINLARI

**HALİDE EDİB ADIVAR'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
DİĞER KİTAPLARI**

SİNEKLİ BAKKAL / *roman*
ATEŞTEN GÖMLEK / *roman*
HANDAN / *roman*
MOR SALKIMLI EV / *anı*
TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI / *anı*
VURUN KAHPEYE / *roman*
SON ESERİ / *roman*
YOLPALAS CİNAYETİ / *roman*
TÜRKİYE'DE ŞARK-GARP VE
AMERİKAN TESİRLERİ / *deneme*

Halide Edib Adivar, 1884'te İstanbul'da doğdu. Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de gazetelere yazmaya başladığı kadın haklarıyla ilgili yazılardan ötürü gericilerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması'nda bir süre için Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra eğitim alanında görev alarak öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde etkili bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya kaçarak Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Kendisine önce onbaşı, sonra üstçavuş rütbesi verildi. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası ile siyasal görüş ayrılığına düştü. 1917'de evlendiği ikinci kocası Adnan Adivar ile birlikte Türkiye'den ayrıldı. 1939'a kadar dış ülkelerde yaşadı. O yıllarda konferanslar vermek üzere Amerika'ya ve Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağrıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Adivar, 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi ve 1964'te öldü.

Kısaltmalar:

Fr. Fransızca
İng. İngilizce
Alm. Almanca
Ar. Arapça

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	9
Tataarcık.....	11
Tataarcık'ın Bisikleti.....	31
Feridun Paşa Korusu'na Dair	47
Tralallâ... Tralallâ...	57
Dam Altı, Çadır Altı.....	77
Üç Kız, Yedi Oğlan.....	104
Poyraz Köyü Gecesi.....	126
Kübik Palas'ta	145
Kız, Oğlan ve Deniz.....	160
Kramp Meselesi	172
Öldükten Sonra Dirilenler	186
Suzan'ın İsim Gecesi.....	216
Başvurulan Kaynaklar.....	255

SUNUŞ

Halide Edib Adivar, uzun yıllar yurtdışında yaşadık-tan sonra yurda döndüğü 1939 senesinde *Yeniğün* dergisinde seri halinde yayımladığı *Tatarcık* romanını aynı yıl için-de İstanbul'daki Muallim Ahmet Halit Kitabevi'nde kitap olarak da yayımladı. Eserin ikinci baskısı 1943 yılında yine aynı yayınevi tarafından yapıldı ve o yıl beş kez basıldı. 1968'den sonra yapılan baskılar ise bilinmeyen bir editor tarafından sadeleştirildi. *Tatarcık*'ın Can Yayınları'ndaki bu ilk baskısını hazırlarken yazarın hayatında yapılan son baskıyı esas aldık (1943 baskısı). Gerekli gördüğümüz yerlerde daha önceki yayımlarına başvurduk. Günümüz oku-ru için anlaşılması güç görünen kelimeler için sayfa altla-rına küçük notlar koyduk, eklemelerimizi köşeli parantez içinde gösterdik. Böylece hem Halide Edib'in özgün di-lini ve üslubunu korumuş hem de metni günümüz oku-ru için okunabilir hale getirmiş olduk. Halide Edib'in bu eseri daha önceki romanları *Sinekli Bakkal* ve *Zeyno'nun Oğlu*'nun devamı niteliğindedir. Eserde, Erken Cumhuri-yet dönemindeki toplumsal değişme ve modernleşme so-runsalı ele alınmaktadır.

Mehmet Kalpaklı

TATARCİK

Köyde herkes onu Tatarcık diye anardı. Köy deyince sakın Anadolu sanmayın. Bu küçük yerin ora ile münasebeti sırf Boğaziçi'nin Vatan Semti'nde olmasından ibarettir. Adına da haydi Poyraz Köyü diyelim. Çünkü poyraza nazırdır. Fakat Karadeniz'e bakan harap ve modası geçmiş kıyı köylerinden herhangi biri olabilir. Yani yer uydurmadır, hatta hikâyenin kahramanı da. Yalnız Tatarcık denilen kız kendi neslinden olan herhangi Türk kızının ayrı ayrı ve biraz da aykırı cephelerini nefsinde toplamış gene bir mahlûktur.¹

Evvelâ Tatarcık kızın köyünü tarif edelim:

Karadeniz'le yüz yüze olduğunu söylemiştik. Hani, Boğaz'ın mavi ve nazlı suları, dolambaçlı, zarif, yeşil sahilleri arasından kıvrıla kıvrıla akar geçer de birdenbire darca bir geçide varır. İki tarafı şahane yüksek kayalı, kendi öbür tarafından karanlık boş bir su sathı görülen açık bir kapı. İşte Poyraz Köyü bu geçitle karşı karşıyadır. Onun için manzarası emsalsizdir. O kadar ki, vaktiyle parasının hesabını bilmeyen İstanbullular orada birer arsa edinmiş, üstüne eski biçim, fakat muazzam yalılar kurmuşlardır.

Aklı az, parası çok, zevki olgun insanlar bütün bu zahmet ve külfeti yazın iki, hatta bir ayını geçirmek için

---

¹ İnsandır.

ihhtiyar etmişlerdir.¹ Çünkü, o devir kibarlarının hepsi İstanbul'da konak, Erenköyü'nde yahut Adalar'da köşk sahibiydiler. Tabii olarak, o devir gelmiş geçmiştir yahut el değiştirmiştir. Binaenaleyh,² Poyraz Köyü'nün yalı sahipleri İstanbul'daki konaklarını, Erenköyü'nde yahut Adalar'daki köşklerini çoktan satmışlardır. Onlar bugün sadece, tıpkı karaya vurmuş antika çarpık meskenleri gibi karaya oturmuş bir sınıfın son bakiyesinden³ ibarettir. Onlar şimdi bu köhne yurtların bir köşesinde sığınmış yaşar. Kışın tepelerinden damları akar. Döşeme tahtaları yamru yumru, evlerinin temeli denize kaymış, sofalar ve odalar bir tarafa çarpılmıştır.

Neden burada yaşarlar?

Evvelâ başka yerde yaşamaya kudretleri yoktur. Sonra burada zamanın icabı dans, kokteyl, çay davetleri gibi içtimâî⁴ mecburiyetler ya yoktur yahut nadirdir. Hulâsa,⁵ masraf edecek yer yoktur. Sonra bura sakinlerinin hepsi rahatsız köhne yalılarını Aksaray'da, Fatih'te üç odalı dar, fakat her rahatı yerinde ve işi az apartmana tercih eder. Çünkü hepsi, öldükten sonra gözü süprüntülükte kalan darbimesel⁶ horozuna benzer. Allah kimseyi gördüğünden yâd etmesin.⁷

Bu saltanat düşkünü zavallılar sırf falan yahut filan paşa yalısında diye adres vermekle hâlâ kendilerini dünyanın tepesinde, âleme burunlarının ucundan bakacak bir mevkide tahayyül ederler,⁸ ve bu sefalet yuvalarında, medrese kovuklarına sığınan eski harikzede⁹ yahut Balkan Harbi bakiyesi muhacirlerden farksız yaşadıkları halde hâlâ herkesten başka, içtimâî

¹ Katlanmışlardır.

² Bununla birlikte.

³ Geriye kalanlarından.

⁴ Sosyal.

⁵ Özetle.

⁶ Atasözü.

⁷ Ayırmasın.

⁸ Sanırlar.

⁹ Yangın geçirmiş.

hayatın ta tepesinde olduklarına dair zihinlerinde bir kanaat vardır. Ve hepsi başkalarına sırf züğürt tesellisi gibi gelen, fakat onların samimiyetle inandıkları birtakım şairane laflarla vaziyetleri süsler, hayatlarının müstesnalığını¹ izah eder. “Eski kibar, tabii Münzevi yaşar, çünkü onlar fikir sahibidir, kalabalığa uymaz... Hem nedir o efendim, pencerelerinde çocuk bezi asılı, merdivenleri soğan sarmısak kokan izbe apartmanlar! Nedir o efendim, bakkalın, çakkalın, kasabın bile tuta-bildiği kümes gibi dar, bayağı, pis yerler! Eski de olsa bizim yalıların bir üslubu var, adı sanı var, şahaneliği var... Cami yıkılsa da mihrabı yerinde kalıyor...”

Kaş uçları kalkarak, gözler süzülerek, dudaklar bükülerek her yeni şeyin aşağılık, her köhneliğin kibarlık olduğunu size söyleyen bu adamların şuurlarının arkasında yeni şeylere karşı gizli olduğu kadar kudretli bir meyil vardır. Bu meyil, doğrusunu söylemeli daha çok kadınlardadır. İstanbul’a nadir inseler de mutlak arkalarında moda bir manto, başlarında yeni bir şapka görülür. İskarpinlerinin ökçesi birer karış, tırnakları kıpkızıdır. Calibe Hanım’a beş senede bir kostüm ısmarlayabilmek için selâmlığın kiremitlerini, limonluğun enkazını satar, hatta otuz senede bir defa berbere gidebilmek, saçını boyatabilmek için sandıkta sepette ne varsa Bedesten’e yollamıştır.

Erkeklerin yaşlı kısmı, ya çoktan ölmüş yahut te-kaüt² sınıfına girmiştir. Yalnız işten değil hayattan da elini eteğini çekmiş, umumiyetle sefir eskisi, vükela bakiyesi³ hulâsa müzeye konulmuş tarihten birer heyuladır.⁴ Hiçbiri İstanbul’a inmez. Esasen, inseler de, kılık kıyafetleri müsait değildir. Bir kısmı pantolonları yama yama olduğu için kahveye bile çıkmaktan vazgeçmiştir.

---

¹ Seçkinliğini.

² Emekli.

³ Eski bakanlar.

⁴ Hayaldir.

Tekaüt maaşlarını almaya ya eski bir kalfa yahut karıları iner. Arkalarında güve yemiş birer kürk, içlerinde gecelik entarisi, başlarında takke, çıplak ayaklarında mercan terlik bir köşeye büzülür, divan şairlerini okur ve hava iyi olduğu günler de aşağı pencerelede oturur, balık tutarlar.

Eğer yalılarda halk sırf bu ihtiyarlardan ibaret olsaydı oradan bahsetmeye, ora hakkında hikâye yazmaya vesile bulunmazdı. Kuru kütüklerde bazan filiz sürdüğü, yeşillik belirlediği gibi burada da yeni hayatla münasebeti¹ olan genç bir nesil yetişmektedir. Bu köhne meskenlerin Kandilli Lisesi'ne, üniversiteye, hatta Arnavutköy Koleji'ne giden kızları vardır. Erkek çocukları nasılsa çok çalışkandır. Her müsabakaya giren ve mutlak Avrupa'ya tahsile gitmeye muvaffak olan bir gençliktir. İnsanlar arasındaki fazla farkı ne yapıp yapıp tesviyeye² muvaffak olan gizli bir kuvvet bu düşkün semti gençlerinin omuzlarında kaldırmakla meşguldür.

Birkaç tanesi son zamanlarda oldukça dolgun maaşlara geçmiş, bu sayede birkaç yalıya da azıcık refah girmiştir. Fakat yeni hayatın içten içe buraya nüfuzuna rağmen bu köy kadar göze görünür şekilde eskiliğini muhafaza etmiş bir yer İstanbul'da hemen hemen yok gibidir. Maamafih henüz içten içe tesirini yapan yeni hayatın bir tek harici alâmeti de son sene meydana çıkmıştır. Bu Bay Sungur Balta'nın yalısıdır.

Sungur Balta, Poyraz Köyü'ne hariçten gelen bir tek yalı sahibidir. Eski ismi lâzım değil. Bu adam Millî Mücadele'nin ilk yıllarında nasılsa biraz karışmış, hatta kısa bir müddet için ilk Büyük Millet Meclisi'nde mebus bile olmuştur. Şimdi yeni zenginler sınıfının ileri gelen bir simasıdır. Nasılsa –belki vaktiyle çımacı çoğu olduğu için– son zamanlarda balığa merak etmiş,

---

¹ İlişkisi.

² Düzeltmeye.

burası vapurla geçerken gözüne ilişmiş, yıkık bir yalı arsasını almış, üstüne kübik planını kurdurmuştur. Bu yeni bina hakikat bu kıyıda göz alır ve bazılarına göre göze batar. Eğer böyle ücra ve modası geçmiş, cehennem bucağında olmasa belki Büyük Harp senelerinde “Bulgur Palas”ın yaptığı dedikoduyu yapardı.

Üslubu adından da anlaşılacağı gibi kübiktir. Acı sarı, acı mor, acı kırmızı, acı yeşil boyalar sıra sıra evin yüzünü kaplar. Münasebetli münasebetsiz kuleler, girintiler, çıkıntılar ve hiç beklenilmeyen yerinde üstü camla kapalı acayip balkonlar vardır. Bakınca insan, mimarın burasını bir sıtma nöbeti arasında düşündüğüne hükmeder. Fakat bahçe çok güzeldir. Yaşları yüzü geçen salkım, çam, meşeler arasında binanın üslubuna uygun yeni bir bahçe meydana çıkmıştır. Mor menekşe kümeleri, sarı papatyalar, kırmızı sardunyalar, hulâsa,¹ her renk çiçek vardır.

İşte Poyraz Köyü'nün lebiderya² tarafının görünüşü... Yani dış yüzü. Onun bir de iç yüzü vardır ki, o deniz üzerinde değildir, görmek için bu sıra yalıların arkasındaki yolu geçmeli, deniz üstündeki geniş, yıkık rıhtımlı caddeye varmalı ve yüzünü karaya çevirip yeşil yamacın dibine sığınan küçük mahalleyi tetkik etmeli. Yamaç Feridun Paşa'nın korusudur. Fakat onun yarısı öteki kıyı köye ve sahibi Poyraz Köyü'nün dış yüzü halkının sınıfına mensup olduğu için şimdilik ondan bahsetmeyeceğiz. Korunun araba alan sokağına bir kapısı olduğunu söylemek kifayet eder.³

Sokağın bir taraf evleri Feridun Paşa Korusu duvarının altında, öteki tarafı karşısındadır. Sokak boyu otuz ile kırk binadan ibarettir. Karşı binaların arka pencereleri rıhtıma ve denize bakar. Duvar dibindekiler yalnız karşı evleri görür.

---

¹ Özetle.

² Kıyı.

³ Yeterli olur.

Burada oturanlar ekseriyetle tek atlı araba sürücüleri, birkaç küçük mütekait fukara memur, eski biçim bir iki ihtiyar münevver,¹ birkaç tane şeyh eskisi, bir de esnaf takımındır. Bakkal aynı zamanda kasaptır da. Çünkü ahali nadir et yer ve bir kasabı geçindirecek kadar alışveriş yoktur. Ondan dolayı dükkânın bir tarafına ayda bir kesilen koyun asılır. Aktar aynı zamanda zerzavatçıdır. Eskici kendi evinde çalışır. Bir de kahve vardır. Daha doğrusu iki kahve. Biri sokağın içinde, öteki kıyıda çınarın altında, yazları beş on iskemle ile, birkaç masa, bir de çardaktan ibarettir. Son zamanlarda Bay Balta'nın burada bir eczane yaptıracağı, haftada bir kere halkı bedava muayene için bir de doktor getireceği söyleniyorsa da, bu şimdilik bir sürü dedikodu ile karışan bir rivayetten ibarettir. Fukara hâlâ hafif hastalıklarını ıhlamur, hatmi, papatya gibi tabii ilaçlarla ve ağır hastalıklarını boynuz, şişe, sülük, hardal yakısı gibi yöntemlerle tedavi eder. Kesesine güvenen varsa doktor ve ilaç meselelerini İstanbul'dan yahut Üsküdar'dan temin eder.

Tatarecık'ın köyünden sonra babasını bilmek lâzımdır. Çünkü bir kısım halk sırf babası Tatar olduğu için ona bu lakabı vermiştir. Mahut,² küçük ısırğan böceğ e benzettiklerinden dolayı ona Tatarecık denildiğ i söylenirse de bu henüz tamamen halledilmiş bir mesele değildir.

Bizde “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” derler ve bu söz eskiden beri kızların analarına çektiğ ini ima ederdi. Fakat, bizim Tatarecık öyle pek atalar sözüne uyacak umumi örneklerden değildir. O kadar ki, köy halkı bin yıllık darbimeseli onun için değıştirmiş, “Babasına bak kızını al” demeye başlamıştır.

Babası öldüğ ü zaman Tatarecık on üç yaşında idi,

---

¹ Entelektüel.

² Bildiğ imiz.

şimdi yirmi yaşındadır. Fakat onun bütün acayıpliğinden, halka rahat vermeyen, bütün Poyraz Köyü halkının çenesini yoran hallerinden hâlâ mesul tutulan babasıdır.

Köyün Feridun Paşa Korusu'na bitişik yamaçtaki küçük mezarlığında onun taşında “Osman Kaptan” yazılıdır. Fakat köy bu adama sağlığında –tabii yüzüne değil– Tatar Osman lakabını vermişti.

Denizciydi. Ömrünün son yılı müstesna,¹ bütün vakti denizde geçmişti. O kadar ki, Poyraz Köyü kahvesinde ağzından en çok işitilen cümle: “Beni kara tutuyor” cümlesiydi. Buna mukabil de kahve halkı o çıkar çıkmaz aralarında: “Herif nereye girse oradakileri deniz tutuyor,” derlerdi. Ve bu cümle onun komşuları arasındaki mevkisini iyi ifade ederdi. Yani hayatında etrafındakilerde rahatsızlık hissi uyandıran bir adam! Niçin?

Bu, izahı kolay olmayan bir meseledir. Şahsiyet sırla dolu bir şeydir. Etrafına yaptığı tesir ne elle tutulur ne gözle görülür ne de lafla anlatılır. Hulûsa,² Osman Kaptan nereye gitse orada soğuk bir hava eserdi. Hatta, mahalle kahvesinde en çok gürültü eden, yaşa hürmeti aptallık addeden³ gençler bile, o girince seslerini bir perde alçaltırlardı. Gerçi, yeni gençlikten çok bizar olan,⁴ genç ne yapsa tenkit eden efendi babalar Osman Kaptan'a bu tesirinden dolayı minnet duymaları lâzımdı. Fakat Poyraz Köyü'nde yaşlılarla gençlerin bir tek birleştiği mesele, Osman Kaptan'ın etrafına yaptığı bu soğuk ve rahatsız hava idi.

Kaptan karada geçirdiği günlerde, arkasında el örmesi sarı ve kırmızı yollu bir fanila gömlek, kollar sıvalı, bacağında yelken bezinden bol paçalı bir pantolon,

---

¹ Hariç.

² Özetle.

³ Sayan.

⁴ Rahatsız olan.

çıplak ayaklarında bir çift şıpidik terlik dolaşırdı. Bu terlikler, çınarın altında oturup ayaklarını bir iskemleye koyduğu zaman çıkarılır atılırdı. Halkın en çok zıddına giden şeylerden biri de belki bu çıplak ayaklardı. Kısa, yassı, ökçelileri dar, parmakları iki yelpaze gibi açılan iki ayak, durmadan oynayan on parmak! Osman Kaptan'ın parmakları kıvılcıktanmaya başlar başlamaz etrafı susar, ister istemez herkesin gözü onlara dalar. Nihayet herkes birer birer içinden "Allah müstahakını versin," diyerek ayrılır gider.

Yüzü hem çirkin, hem sevimsizdi. Çiçekbozuğu, fena sürülmüş bir tarlaya benzeyen koskocaman bir surat. Yanaklar şiş, burun inadına küçük, dudaklar kalın ve iki tarafından, eski Tatar minyatürlerini hatırlatan, çeneden uçları aşağı sarkan uzun sarı bıyıklar. Gözleri, belki bu bir ölü kadar hareketsiz ve cansız duran yüzde en çok etrafını rahatsız eden şeydi. Şiş kapaklar arasında tehlike işareti gibi ışıldayan iki sarı ışık.

Kaptan'ın gövdesi enli, hatta heybetli, fakat bacakları kısa ve biraz çarpıktı. Başu daima öne doğru eğili, vücudu iki yana yalpa vura vura ilerlerdi. Bir gorilinki kadar uzun kolları dizlerinden aşağı sarkar, vücuduna göre fazla büyük olan elleri etrafındakilerin içine garip bir korku salardı.

Tahsilini vaktiyle Heybeli'de yapmış olan Osman, şüphesiz iyi bir kaptandı. Fazla olarak muhitine¹ göre okumuş bir adamdı. Bilhassa, iyi İngilizce bildiği söylenirdi. Evinde oturduğu zaman onu hep pencerede elinde bir kitapla görürler ve ekseriya kızını da karşısına alır, ona okuduğu kitaptan bir şeyler anlatırdı.

Bütün bu tahsile ve otuz yıla yakın, İstanbul'da yaşamış olmasına rağmen, telaffuzu hâlâ Tatar olduğunu belli ederdi. "Kef" ve "kaf"ları çatlatmaktan bir an hâli kalmamıştı.²

---

¹ Çevresine.

² Uzaklaşmamıştı.

Nereden gelmişti? Soyu soppu nereliydi? Buna dair malumat pek mahduttu.¹ Yalnız bir defa ailesinin Kı-rımlı olduğunu, babasının sabık² Rus Çarı'nın yatında kamarot olduğunu söylemişti.

Bütün sevimsizliğine karşın köyde ahlak modeli olabilecek kadar hareketinde, münasebetinde düzgün ve mazbuttu. Evvelâ, başka gemiciler gibi sövmezdi, kimseye küfür etmezdi. Karada oldukça bir tek cuma namazını kaçırmazdı. Mahalle heyeti ihtiyariyesine,³ fukaraya kışlık kömür alınsın diye kimse müracaat etmeksizin ianet⁴ getiren bir o vardı. Sürücü İbrahim'in bacağı kırıldığı, eskici Sami'nin romatizmadan yattığı zaman en çok arayan, yardım eden o olmuştu.

Fakat bu insani, yahut dinî fazilet bile onu komşularının gözüne sokmazdı. O daima bir yabancı durumunda kaldı, ne kimse ona hususi hayatı hakkında bir şey söyledi ne de o kimseye içini dökecek kadar teklifsizlik gösterdi. Bütün mânasıyla yalnız yaşadı ve yalnız öldü.

Belki Kaptan'ın bu vaziyetine köyün münevveri, tarih meraklısı Hacı Abdülgaffar Efendi'nin ilk zamanlarda biraz etkisi oldu. Çünkü o, mütemadiyen⁵ el yazısı kalın kitaplar okur, halka Tatar'ın Allah'ın gazabı ve bastığı yerde ot bitmeyen bir millet olduğunu telkine çalışırdı. Hatta, Türkocağı'na yazılan bir iki ateşli genç Tatar denilen şeyin sırf şimal⁶ Türk'ü olduğunu, Cengiz Han'ın ırk tarihimizde en şanlı bir dünya kahramanı olduğunu söylemeye başladıktan sonra bile Hacı Abdülgaffar Efendi iddiasından vazgeçmedi.

Maamafih, halkın Kaptan'ı yadırgamasının, ona ısınamamasının sebebini en ziyade onun telaffuzunda

---

¹ Sınırlıydı.

² Eski.

³ İhtiyar Heyeti'ne.

⁴ Yardım.

⁵ Sürekli.

⁶ Kuzey.

aramak lâzımdı. Çünkü, İstanbullu her şeye lâkayt kalabilir, fakat güzel şivesini bozan kim olursa olsun ona yabancı gibi bakar. Bunun ne taassupla ne de şuurlu bir millîcilikle ilgisi vardır. Bu, bir zevk meselesidir. En hakirinden¹ en yüksek içtimaî sınıfına mensup ferdine kadar bilerek bilmeyerek bu lisan gururu vardır. İstanbul artık Türkiye'nin payitahtı² olmadığını söylerseniz aldırılmaz. Fakat İstanbul'da Türk dilinin, şivesinin ezeli hükmü olmadığını iddia ederseniz fena halde kızar. Onun için ortaoyununda bozuk şiveler taklidini yalnız tuhaf bulduğu için değil, İstanbul'un tefevvukunu³ gösterdiği için o kadar alâka ile dinler.

Tatar Osman, köye yirmi sekiz sene evvel yüzbaşı üniformasıyla ilk defa olarak geldi. Eskicinin üç odasından birini kiraladı. O zaman İmparatorluk'un rahat durmayan uzak sahillerine asker, yahut sürgün taşıyan resmî bir geminin süvarisiydi. Gerçi, aylık az ve her ay çıkmazdı, fakat, açık göz olmak şartıyla, her süvari ya tayfanın erzakından çalmak yahut kaçakçılık etmek yoluyla kendisine biraz dünyalık edinebilirdi. Tatar Osman bunların hiçbirini yapmadı. Yalnız namuslu değil, en titiz ve dar mânasıyla çevresine kendi ahlak kıymetlerini kabul ettirmeye çalışırdı. Bunun için muhitini⁴ hakikat⁵ sıkacak, hatta isyan ettirecek kadar dürüst davranırdı. Değil hesap memuru, ikinci kaptan vesair arkadaşları, tayfalar bile onu sevemedi.

İnzibatçıydı.⁶ Fakat onu ne dayak ne küfürle ne de fazla sözle temin ederdi. Korkunç ellerini sallaya sallaya bir köşede toplu gördüğü tayfanın üzerine bir gidişi, kirpiksiz şiş kapakları arasından parlayan sarı gözlerinin öyle bir bakışı vardı ki, en yırtık yüzlü, asi tayfayı bile sindirirdi. Fazla olarak hiç teklifsizliğe

---

¹ Düşkününden.

² Başkenti.

³ Üstünlüğünü.

⁴ Çevresini.

⁵ Gerçekten de.

⁶ Disiplinciydi.

müsaade etmezdi. Ne kendi içer ne de gemiye bir damla ispiro girmesine müsaade eder, ne kendi kaçakçılık eder ne de gemi halkından bir ferdin kaçakçılığına göz yumardı. Herhalde sebep göstermeksizin istifa eder etmez hem idare hem de süvarisi olduğu gemi halkı rahat nefes aldı.

Bundan sonra Őirket vapurlarından birine kaptan oldu. Aylık hem muntazam hem de oldukça dolgundu. İki yıl sonra sahildeki en son ve küçük yalıyı satın aldı ve aynı yıl evlendi. Karısını nerede bulmuştı? Bunu ne kimse biliyor ne de sormaya cesaret ediyordu.

Osman Kaptan, Őirket'ten de çekildi. Çünkü nerede olsa muhitini ıslaha kalkması amirlerini ve maiyetini o kadar iza ederdi¹ ki, ne yapıp yapıp onu istifaya mecbur ederlerdi. Buna rağmen hiçbir zaman işsiz kalmıyordu. Çünkü hiçbir deniz vasıtası yoktur ki, en iptidai yelkenliden en yeni makineliye kadar onu kabiliyetle idare etmesin. Hatta, kısa bir müddet için bir Mısır milyonerinin yatına bile kaptanlık etti. Fakat en çabuk oradan çekildi.

Gerçi orada tayfa ve memurlara pek kusur bulamadı, fakat sabık² bir sinema yıldızını bir kış Akdeniz'de dolaştıran ve onu eğlendirmek için kendine Firavun devrini ihya eden³ eğlenceler icat eden milyoner Mısırlı'ya, bir kelime söylemeksizin, tavıryla bu çılgınlıkların nasıl kepaze, nasıl aşağılık olduğunu ihsas etti. Hulâsa, ne kendisi rahat eden ne de halka huzur veren bu acayıp adam oradan da, hatta kendisini kovmak fırsatını yat sahibine vermeden pılısını pirtısını topladı, çıktı gitti.

Son vazifesi Karadeniz'e odun ve çimento taşıyan bir taka ile Anadolu mücadelesine cepbane ve silah kaçırmak oldu. Halk: "Bu sefer, Tatar vurdu!" dedi. Fakat

---

¹ Bunalttırdı.

² Eski.

³ Canlandıran.

o Anadolu seferinden bir keçi ile döndü. Siyah, kıvırcık tüylü bir Ankara keçisi, daha doğrusu bir oğlakçık. Kızının tek oyun arkadaşı olan bu hayvancık komşular arasında bir şaka, bir alay vesilesi oldu.

Bundan sonra Osman Kaptan köye demir attı... Etrafında değişiklik yapmadan içi rahat etmeyen bu adam evvelâ küçük yalısının ikinci katına geniş bir balkon ilâve etti. Birinci derecede marangoz olduğunu ispat eden bu geniş ve denize doğru çıkan balkona baktıkça balıkçı Kör İsmail tek gözünü kırpar: “Herif karada bile kaptan köprüsü yapıp üstüne kurulmadan içi rahat etmiyor,” derdi.

Bu bitince yalının arkasında, yani sokağa nazır küçük bahçesinde sebze yetiştirmeye başladı. Bütün bu işleri arasında eski hantal kayığıyla Karadeniz ağzına balığa çıkmayı ihmal etmez ve ekseriyetle kızını da beraber götürürdü. Fakat anlaşılan çocuk eğlensin diye değil, yardım etsin ve sanat öğrensin diye.

Herhalde hayatı, saatine kadar tespit edilmiş bir intizam içinde geçiyordu. Hayret verecek kadar basit ve akla sığmayacak kadar idare ile yaşayan bir insandı. Köy esnafından, yağdan, tuzdan başka aldığı şey nadirdi.

Anadolu zaferi olur olmaz komşular bir aralık etrafını aldılar, silah kaçırma maceralarını söyletmeye çalıştılar. Fakat beyhude. Kimse ona bir kelime söyletmedi. Halbuki, o günlerde Anadolu’ya kazara uğramış, hatta Üsküdar toprağına ayak basmış, oradan –muhayyel olmasa bile bin defa büyütülmüş– bir hizmeti dokunmuş irili ufaklı bir sürü kahramanlar türemişti. Bunların bir ikisi Poyraz Köyü kahvesine bile gelmişler, Köroğlu efsanesini yanında sönük bırakacak parlak sergüzeşter¹ nakletmişlerdi.² Pratik kafalı Kör İsmail’e: “Ulan,

---

¹ Maceralar.

² Anlatmışlardı.

mantar atıyor,” dedirtecek kadar aykırı görünenleri bile Tatar Osman, kıl[ını] kıpırdatmadan köşesinden dinler, kısa boynu geniş omuzlarına gömüldükçe gömülür, piposunu çeker dururdu. Kahve halkını heyecana getiren bu parlak sözlere bir tek lâkayt görünen Tatar Osman olduğu için bu kabadaylardan biri âdeta ondan şüpheye bile düşmüş: “Herif galiba Ferit Paşa taraftarlarından olacak,” diye Kör İsmail’e fısıldamış, sonra omuzlarını ileriye sürüp gözlerini küçülterek: “Bundan sonra mücadeleye muhalif olanlara bu toprakta ekme yok!” diye haykırmıştı. Ve o gün ilk, hatta son defa köy halkının zihninde hiç sevmedikleri Osman’la iftihar ettiklerini Kör İsmail söylemişti.

— Bana bak ağabey, demişti, sen bizim köyü ufak tefek gördün de soğan, sarmısak sepeti mi sandın? Aramızda en sünepe, en suratsız bile aslan gibi gâvura göğüs gerdi. Nuh gemisi teknelerle İngiliz donanmasının burnunun dibinde Anadolu’ya silah kaçırdı.

Çok geçmeden Osman Kaptan’a Ankara’dan maaş bağlanması, Osman’ı köyün tarihî bir abidesi haline soktu. Büyük Millet Meclisi’nde onun adı bile geçtiği söylendi. Bu vak’aaya sebep olan şey şu idi: Cephane sandıkları arasında Tatar Osman, Anadolu’ya bir adamcağız da kaçırmıştı. Ve bu adam nasılsa mebus olmuş ve dava kazanılır kazanılmaz, Meclis’te Osman Kaptan’ın hizmetleri hakkında tumturaklı bir nutuk çekmişti. Öyle ya, memleketin kurtuluş zaferine yardım eden bir adam unutulacak değildi ya! Bunun üzerine ona vatan hizmeti tertibinden bin kuruş maaş bağlanmıştı. Şurasını da söyleyelim ki bu umulmayan ve köye çok tesir yapan aylık da, Kaptan’ın hayat tarzında bir değişiklik yapmadı. Kızının sırtında yine o eski kostüm, her sene yenileri ve etekleri biraz uzanıyor, ötesi berisi onarılıyor, işte o kadar.

Alışveriş yine tuzla yağdan ibaret, adı gazeteye geçtiği gün bile her zaman ısmarladığı acı kahveye lokum

ilâve etmek, konuya komşuya bir gazoz ısmarlamak hatırına gelmemiştir.

Tatar Osman sağ oldukça evinde yaşayanlarla, yani çoluğu çocuğuyla kimse meşgul olmadı. Karısı Lâlezar adını taşıyan sırik gibi uzun ve ince, kul cinsi¹ bir hatundu. Rüzgârda sallanan bir saz gibi yürürdü. Derisi kamelya gibi beyaz, ağzı kıvılcık bir gül goncası gibi renkli, saçları bir yığın altın gibi parlak, gözleri ela ve süzgündü.

Maamafih, şahsiyeti öyle silik bir mahlûktu ki, bütün bu güzelliğine karşın kocası yaşadıkça o gölgede kaldı. Hem de her resmî toplantıda kendini gösterdiği halde... Dügün, mevlüd, cenaze –bilhassa cenaze– nerede cemaat hayatına taallük eden² bir hâdisse olursa en evvel Lâlezar Hanım giderdi. Feridun Paşa Korusu solunda, yamacın dibinde köye küsmüş gibi arkasını çeviren tahta minareli mescitte teravîh kaçırmayan beş on kadın arasında daima Lâlezar görünürdü. Fakat konuşmaktan çekinir, ahbap edinmekten son derece kaçınırdı.

Bu yerlerde biri yanına yaklaşırsa, yorgun ela gözlerini kapar, biri bir söz söylese ya işitmemezliğe gelir yahut “Evet efem”le geçiştirirdi. Kimsenin evine geldiğini istemediği besbelliydi. Kimi, o nekes herifin karısı bir fincan kahve ikramından kaçınıyor, kimi zavallı çetrefil³ onun için görüşmek istemiyor, derdi.

Kadınlar kısmen onun soğukluğundan, kısmen Tatar Osman’a tesadüf korkusundan hiç kapısını çalmamışlardı. Hatta, maaş meselesinden sonra kapılarına kadar gitmeye cesaret eden bir iki komşu, Kaptan’ı bahçede keçiyle meşgul görünce, tabanları kaldırmış, geri dönmüştü.

Kızlarının adı Lâle idi. Çocuk ikisine de benzer,

---

¹ Halk sınıfından.

² İlişkin.

³ Şivesi bozuk.

fakat ne babası gibi sakil ne anası kadar güzeldi. Birbirine o kadar zıt iki örnekten hâsıl olan çocuk herhalde çok tuhaf bir mahlûktu. O da babası, anası gibi kimseye sokulmaz, hatta hiçbir çocukla oynamazdı. Kandilli Lisesi'ne devama başlayınca köylü onu her sabah iskelede görürdü. Arkasında hep aynı, yenleri kısa, kahverengi kostüm, kısa saçları buğday başağı gibi açık sarı, daima şapkasız, daima rüzgâr gibi kalabalığı yarar geçer.

Bir akşam bu kız mahalle kahvesine bir kasırğa gibi girdi. İki akşamdır Tatar Osman ne balıkta ne de kahvede görünmüştü. Mahalleli bilhassa o akşam hararetli hararetli sohbet ediyordu. Ve işte bu hararet ve muhabbet ortasına dalan kız boğuk bir sesle:

— Babam... Babam öldü, dedi.

Lâle'nin gözleri kupkuruydu; fakat boğazını hakikat¹ parçalar gibi çıkan bu iki kelimedeki ızdırabı bütün kahve halkına aşıladi. Ölü gibi sarı yüzünde, her ferdin yüzünü ayrı ayrı arayan zavallı gözlerinde, kısılmış dudaklarında acı bir sitem vardı. "Hani sağlığında sevmezsiniz, işte öldü," diyor gibiydi.

Kız, birdenbire herkesin içini merhametle, vicdan azabıyla doldurdu. Bir türlü ısınamadıkları, yirmi sekiz yıldır yabancı muamelesi ettikleri adam ölür ölmez hepsi ona tamiri mümkün olmayan bir haksızlık etmiş gibi, başlarını önlerine eğdiler. Kızcağızın hiçbir eve gitmeyip de mahalle kahvesine gelmesi bütün ailenin ne kadar yalnız, ne kadar biçare olduğunu göstermiyor muydu?

Bütün kahve halkı ayağa kalktı, kızın peşine düştü. Hiçbiri kıza teselli verebilecek bir söz bulamıyordu. Bir ihtiyar yanına yaklaştı, başını okşamak istedi, kız derhal bir keçi yavrusu gibi yana sıçradı. Babasını hatırlatan bu hareket bile, bu akşam hoş göründü.

---

¹ Gerçekten de.

HALİDE EDİB ADIVAR

TATARCİK

ROMAN

Kaş uçları kalkarak, gözler süzülerek, dudaklar bükülerek her yeni şeyin aşağılık, her köhneliğin kibartık olduğunu size söyleyen bu adamların şuurlarının arkasında yeni şeylere karşı gizli olduğu kadar kudretli bir meyil vardır. Bu meyil, doğrusunu söylemeli daha çok kadınlardadır. İstanbul'a nadir inseler de mutlak ar-kalarında moda bir manto, başlarında yeni bir şapka görülür. İskarpinlerinin ökçesi birer karış, tırnakları kıpkızıdır.

Halide Edib Adıvar, Cumhuriyet'le birlikte hızlanan modernleşmeyi, bunun yarattığı dönüşümü anlatan romanlarında özellikle kadın kahramanları öne çıkarmıştı. *Sinekli Bakkal* ve *Zeyno'nun Oğlu* romanlarının devamı niteliğindeki *Tatarcık*, bir balıkçının kızı olan Lâle'nin toplum hayatında yükselişini konu edinen bir roman. Uzun bir zamandan beri yeni baskısı aranan *Tatarcık*'ın ilgiyle okunacağına inanıyoruz.

KAPAKTAKİ FOTOĞRAF: HALİDE EDİB ADIVAR

ISBN 978-975-07-1050-6

9 789750 710506
<http://www.canyayinlari.com>